

Magyar Örökség Díj Petrik Gézának

2003. március 22-én Petrik Géza Magyar Örökség Díjat kapott a magyar nemzeti bibliográfiát megalapozó tevékenysége elismeréséül. A Magyar Nemzeti Múzeumban megtartott díjátadó ünnepségen Petrik Géza mellett Kosztolányi Dezső író, költő, Török Erzsébet népdalénekes, Szervátiusz Jenő és Tibor szobrászművészek, Korányi Sándor orvos, továbbá a Lakitelki Népfőiskola és a nagyenyedi Bethlen Gábor Kollégium részesült e kitüntetésben. Petrik Géza munkásságát *Kégli Ferenc*, az Országos Széchényi Könyvtár retrospektív bibliográfiai osztályának vezetője méltatta, a kitüntető oklevelet a Magyar Könyvtárosok Egyesülete Bibliográfiai Szekciójának nevében *Fügedi Péterné*, a szekció egyik alapítója vette át.

A következőkben Kégli Ferenc Petrikről írt laudációját közöljük.

Hazánkban a 19. század elejétől készültek olyan közreadott vagy csak kéziratként fennmaradt bibliográfiák, amelyeket szerzőik már a nemzeti értékek tudatos megőrzésének a szándékával állítottak össze. Ilyen volt Sándor István 1803-ban megjelent Magyar Könyvesháza, a harmincas–negyvenes években Toldy Ferencnek a Tudománytár című folyóiratban közölt jegyzékei vagy Jankovich Miklós kézíratos retrospektív bibliográfiája. A könyvkereskedők között is voltak olyanok, akik üzleti jegyzékeikben már nemcsak boltjuk állományáról, hanem a magyarországi, illetve a magyar vonatkozású irodalom teljességéről is tájékoztatni kívánták leendő vásárlóikat. Közéjük tartozott az ötvenes években Magyar Mihály, akinek könyvjegyzékeit – a fennmaradás céljából egybekötve – Demjén József könyvkereskedő 1862-ben ismét megjelentette. Előszavában így indokolta az újraközlést: „*A nemzeti irodalom sokkal szentebb, sokkal fontosabb egy népre nézve, mint sem hogy feleslegesnek tűnjön fel egy olyan munka, mely egy bizonyos időszakban megjelent irodalmi termékek teljes címzeit, s egyéb, inkább külsőségeire vonatkozó felvilágosító kellékeit rendszeres összeállításba közli.*” Ebben az időszakban azonban az ilyen jellegű összeállításokra még nem volt a szakmai köröknek igénye, a korai kísérletek rendre elsorvadtak.

Csak a 19. század utolsó harmadában alakultak ki a feltételek az ország szellemi produktumát hűen tükröző nemzeti bibliográfiáink létrejöttéhez. Az 1867-es politikai és gazdasági kiegyezést követően előtérbe kerülhettek az úgynevezett nemzeti tudományok: a történelem, az irodalom- és művészettörténet, a nyelvtudomány, a föld- és néprajz. A magyar öntudatot ápoló s a külföldi tudományos törekvéseket

ismerő fiatalabb tudósnemzedék ekkor kezdte meg az frott és nyomtatott források kritikai feldolgozását. Szükségessé vált tehát, hogy az egyes gyűjtemények kézirat-katalógusainak közreadása mellett a nyomtatásban megjelent nemzeti és nemzeti vonatkozású írásművek teljes körű regisztrálása és feltárása is megtörténjen a kutatás háttérének biztosítása érdekében. A tudományos élet szereplői mellett a könyvkiadói és könyvkereskedői körök is támogatták ezeket a törekvéseket. A hirtelen megnövekedett információigény kielégítésére egyéni vállalkozásban indultak meg a retrospektív nemzeti bibliográfiát megalapozó munkálatok, amelyeket erkölcsileg és anyagiilag is támogatott az Akadémia, illetve a könyvkereskedő-egyesület. Az elhivatottságot, lankadatlan szorgalmat igénylő gyűjtő- és szerkesztőmunkát végzők között a könyvtárosok, Szabó Károly, id. Szinnyei József, Hellebrant Árpád mellett ott találjuk a könyvkereskedő szakmából érkezett Petrik Gézát is.

Petrik Géza 1845. október 3-án született a Pozsony vármegyei Alsószeliben. A soproni evangélikus főtanodában kezdte meg gimnáziumi tanulmányait, de be sem fejezve az ötödik évfolyamot, könyvkereskedő-tanulónak állt. Hároméves soproni tanulóidejét letöltve, az ajánlólevelében életmódjában jólneveltnek és műveltnek, kötelezettségeiben igyekvőnek, üzleti feladatokban pedig szorgalmasnak és pontosnak jellemzett 19 éves segéd 1864-től a pesti Lauffer-félc könyvkereskedésben vállalt munkát. Egész életpályájára kihatott, hogy ezekben az években éppen ez a cég végezte a magyar nyelvű újdonságok adatainak a rendszeres szolgáltatását a Bécsben megjelenő osztrák könyvkereskedői szaklap bibliográfiai rovata számára, s ebbe a tevékenységbe ő is bekapcsolódhatott. Karrierje is sikeresen alakult: 1869-ben megkezdte önálló könyvkereskedői és kiadói működését. Három évvel később azonban a vele üzleti kapcsolatban álló könyvkereskedő társainak a csődbejutása megrendítette az ő anyagi helyzetét is, ezért újdonságkereskedését felszámolva antikvárius lett. Sok régi könyv fordult meg a kezében, s eközben fokozottan érzekelte hiányát a régebben megjelent hazai könyvek pontos és teljességre törekvő jegyzékének. Mindez arra ösztönözte, hogy a Lauffer-cégnél megkezdett bibliográfiai gyűjtését kiegészítse a Nemzeti Múzeum könyvtára (a mai Országos Széchényi Könyvtár) anyagával, továbbá egyéb könyvészeti források adataival. A *Magyar könyvészet 1860–1875* című munkája kiadásának költségeit a Magyar Könyvkereskedők Egylete vállalta, a részletekben kinyomtatott mű 1885-ben vált teljes kötetté. A bibliográfia betűrendben közli a címben megjelölt években Magyarországon, magyar nyelven megjelent kiadványokat. A nevezetesebb folyóiratoknál, évkönyveknél és egyéb gyűjteményes munkáknál a bennük található tanulmányok szerzői és címei is leírásra kerültek. Petrik ezzel az analitikus feltárással nemzetközi szempontból is egyedülállóan új és hasznos módszert alakított ki, mivel a mutatók segítségével egy forrásból volt visszakereshető az adott korszak könyv- és folyóiratanyaga: „... *célöm csak az volt – írja az előszóban – hogy ha már egyszer elkészítettem, vegyék is hasznát kartársaim. Mindamellert hiszem, hogy hiányai dacára nemcsak a magyar könyvkereskedelemnek nyújtottam használható kézikönyvet, de szaktudósoknak és könyvtáraknak is jó szolgálatot teend.*”

A kötet jó alapot szolgáltatott ahhoz, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter megbízza szerkesztőjét az 1712-től 1860-ig terjedő időszak könyvészetének az összeállításával is, vagyis Szabó Károly Régi magyar könyvtár című munkájának a folytatásával. Petrik Géza olyan feladatot vállalt el ezzel (és teljesített), amelyet

manapság csak jól összeszokott szerkesztői gárda merne fölállalni. Hetvenötödik születésnapján így emlékezett vissza életének erre az időszakára: „12 esztendeig dolgoztam ezen a munkán. Ezidő alatt megtagadva magamtól minden szórakozást, naponként 18 órát szántam munkára, s 4 órát alvásra. Kivétel volt vasárnap és ünnepnap előtt való éjjel: akkor 5 órai alvást engedtem meg magamnak. Magam írtam minden betűt, az eleitől az utolsóig. Magam nyomtattam ki a munkát, magam szerveztem a terjesztést, magam végeztem az expedíciót, magam az incassot, mert kiadóink közt nem akadt egy sem, aki vállalkozni mert volna erre a – szerintük – »őrült« spekulációra.” A megfeszített munkatempó eredményt hozott: életművének kiemelkedő produktuma lett a *Magyarország bibliographiája 1712–1860* című, 1888 és 1897 között megjelent négykötetes munka. A bibliográfia a hazánkban bármely nyelven kiadott, a külföldi nyomtatványok közül pedig a magyar nyelvű vagy valamilyen magyar vonatkozással bíró műveket tartalmazza. Címleírásai minden lényeges adatra kitérnek, megjelölik a művek nagy részénél a lelőhelyet is. A könyvtörténettel foglalkozók számára igen értékesek az egyes kiadásokra vagy példányokra vonatkozó megjegyzések. A könyveken kívül a zeneművek és a térképek is a gyűjtőkörbe tartoznak, s mivel a gyűjteményes munkákat, a jelentősebb folyóiratokat, az évkönyveket és az iskolai értesítőket ezúttal is analitikusan tárja föl, ezért a nemzeti bibliográfia fogalomköre, továbbá a gyűjtőkörbe tartozó dokumentumtípusok szempontjából ismét előzmény nélküli, egyedülálló bibliográfiai alkotás lett.

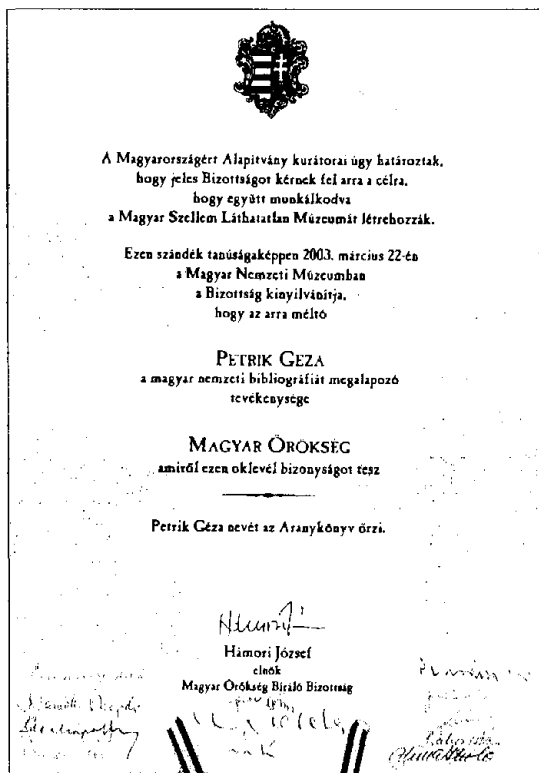
Petrik az 1712–1860-as könyvészet munkálatainak megkezdésével egyidőben visszatér az üzleti életbe. Antikváriumot nyit, majd más cégek üzletvezetését vállalja el, egy ideig a Pallas kiadóhivatalának főnöke, a Pallas nagy lexikona munkatársa, ezt követően könyvkereskedői szaklapok szerkesztője lesz. A szakmai közéletben is részt vesz: 1899-ben a Magyar Könyvkereskedők Egylete választmányának a póttagjává, majd az egylet könyvtárnokává, 1901–1902 között pedig az egylet titkárává választják.

Közben nem hagyott föl a nemzeti bibliográfiák készítésével sem. Bár az 1876–1885 évck bibliográfiájának szerkesztésére Kiszlingstein Sándor esztergomi könyvkereskedő kapott megbízást a könyvkereskedő-egylettől, a következő tizenöt év magyar nyelvű könyveinek, térképeinek, atlaszainak, valamint folyóiratainak bibliográfiai összeállításával 1900-ban már ismét Petriket bízta meg az egylet. Gyűjtő- és szerkesztőmunkájában Gutmann Mór, Horváth Imre, Naményi Lajos és Székely Dávid segítette. A *Magyar könyvészet 1886–1900* címet viselő két kötet az Akadémia anyagi támogatásával jelent meg a Petrik-től megszokott igényes szerkesztésben, bár a gyűjteményes munkák, valamint a folyóiratok tartalmának a feltárására most nem került sor.

Hasonló gyűjtőkörrel készült az 1915-től füzetekben megjelenő következő, 1901 és 1910 közötti könyvészeti ciklus is, de ebben (Iza János segítségével) újból föltárásra kerültek a tudományos folyóiratok cikkei. Az Akadémia most is támogatta a munka kiadását, azonban a könyvkereskedő-egylet nehéz gazdasági helyzete, továbbá a háborús viszonyok miatti papírhány s nem utolsó sorban a már több mint hetvenéves Petrik betegsége is hátráltatta a munkát. Hiába dolgozott még a betegágyában is, s hiába segített munkájában Margit leánya, már nem érte meg a *Magyar könyvészet 1901–1910* című bibliográfia teljes megjelenését: 1925. augusztus 27-én elhunyt. (A betűrend L–Z részét Barcza Imre rendezte sajtó alá.)

Petrik Gézában a magyar nemzeti bibliográfia egyik megteremtőjét tiszteljük. A születésének 150. évfordulóján a Magyar Könyvtárosok Egyesületének Bibliográfiai Szekciója, az Országos Széchényi Könyvtár és a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülete szervezésében megrendezett emlékülésen hangzottak el könyvkereskedőből a nemzet bibliográfusává váló személyét és munkásságát méltató előadások. Teljesítménye egyedülálló: az 1712 és 1910 közötti majd kétszáz év magyar és magyar vonatkozású nyomtatott kulturális örökségének nagy részét ő regisztrálta, rendszerezte és adta közre. Neve már életében fogalomná vált szakmai körökben, hiszen aki a 18. vagy a 19. század Magyarorszáგával kívánt foglalkozni, a nyomtatott források kutatásakor szinte kizárólag az ő bibliográfiáihoz, a „Petrikék”-hez fordulhatott. Az utókor számára nélkülözhetetlen voltukat bizonyítja az, hogy 1968–69-ben hasonló kiadásban újra megjelentek az 1712-től 1920-ig tartó időszak nemzeti bibliográfiái, melyeknek többségét Petrik Géza szerkesztette. (Egy-egy ciklust szerkesztett a már említett Kiszlingstein Sándor, illetve Kozocsa Sándor.) Az Országos Széchényi Könyvtár Petrik eredeti kötetait továbbszámozva adta közre a 18. századi nyomtatványok pótlásait, nyomda- és kiadástörténeti mutatóit, a közelmúltban pedig – a hasonló kiadások alapján – a több mint két évszázadra vonatkozó teljes anyag CD-ROM-on is megjelent. Petrik Géza címléírásai tehát digitalizált változatban szolgálják tovább a magyar kulturális örökség dokumentumainak a feltárását, a közeljövőben beépülve a nemzeti könyvtár bibliográfiai adatbázisába.

Kégli Ferenc



Dr. Farkas László (1909–2003)

Életének kilencvennegyedik évében halt meg dr. Farkas László, az Országos Széchényi Könyvtár évtizedekig, nyugdíjas alkalmazásban egészen 1999-ig volt munkatársa. Szép kort élt meg, szokták az efféle eltávozásokkor mondogatni. Kétségtelenül, és mégis: bánatos lesz az ember miattuk.

Negyvenkét évvel ezelőtt, akkor még igencsak „zöldfülű széchényistaként” véletlenül voltam jelen annak eldöntésénél, hogy Laci bácsi a nemzeti könyvtár munkatársa lesz. Ez úgy történt, hogy Kovács Máté, Sebestyén Géza és jómagam utaztunk haza Szegedről az esti gyorson. A „két nagy” mi másról beszélt volna, mint a könyvtárügy aktuális problémáiról. Egyszer aztán Kovács Máté azt találta kérdezni:

- Te, Géza, vannak-e üres státuszaid?
- Mindig akadnak – így Sebestyén.
- De van-e elég pénz is rajtuk?
- Az ide-oda „söprögetéssel” megoldható.
- Jó volna, ha fel tudnátok venni Farkas Lacit, három gyereke van, a református egyház szolgálatában áll, s ez mostanában nem túlságosan jövedelmező elfoglaltság. Egyébként minden szempontból kiváló férfiút ajánlok.
- Ne folytasd, ismerem. Jellemes és tehetséges. Keressen fel mielőbb. El van intézve.

Kíváncsi voltam, kiféle-miféle az, akit annyira méltatnak. Nem kellett sokáig várnom: egy-két hétre rá Farkas László „bevonult” a nemzeti könyvtárba. Új kollégaként Tombor Tibor mutatta be a vári iroda melletti szobában található igazgatási csoportnak, ahol éppen dolgoztam.

Bennem akkor róla a következők rögzültek: derék kiállású férfi, kerek fej, hátrafésült, már őszes haj, koromfekete szemöldök, szabályos orr, hangsúlyos száj. Járás közben a szokásostól kicsit erősebben kifelé ugró lábfej, amitől még stabilabb, állóképesebb egyéniségnek látszott. Végül akkor is és azóta mindig: öltözködésbeli rendezettség, amely – később derült ki – minden dolgára jellemző volt.

És a hangja: iskolázott, tiszta hang (nem csoda, a Budapesti Kórus tagja volt). Halk szólásban is uralni tudta vele az értekezleti és egyéb purparlék mezejét. Ha éppen hallgatott, figyelmének dokumentálására szerette homlokán felráncolni a bőrt, s szemüvege mögött tágra nyitni a szemét.



Farkas Lászlónak ez az alakja, testi valósága éledt meg bennem, mihelyst meghallottam halálhírét. Akit szeretünk-becsülünk ugyanis, egyszersmind a „legjobb formájában” emlékezünk rá a legszívesebben.

Mivel számomra a hatvanas években még nem múlt el a „kalandozások kora”, hamarosan elhagytam az OSZK-t, de amolyan atyafiságos kapcsolatban megmaradtunk. Ajándékba remek sztorikat (pl. azt, hogy az első szocialista munkaverseny hatására három hónap alatt majdnem megbénult a VKM, mert mindenki csak „látamoztatta” az aktákat, ami összehasonlíthatatlanul több érdempontot eredményezett, mint ezt vagy azt az ügyet elintéző levél kiküldése) és hasznos tanácsokat kaptam tőle.

Életerőről, főleg hivatali pályafutásának jelesebb mozzanatairól a következő dátumok szólnak:

- Budapesten született 1909. március 1-jén orvos családban. 1932 novemberében szerzi meg jogtudományi doktori oklevelét.
- 1932 novemberétől egy éven át ügyvédjelöltként dolgozik, 1934 és 1949 között VKM-tisztviselő, ahol osztályvezetőségig „vitte”. A két világháború közötti tárca esetenként kényes (nemzetiségi vonatkozású) feladatokkal bízta meg. Ostrom előtt az evakuálási felhívásnak nem tesz eleget, nem vonul be. A fővárosban vészeli át a hadieseményeket. 1945 után a társadalmi progresszióba vetett bizalom tartja meg VKM-tisztviselőnek és a demokrácia hívének, azután azonban neki is rá kellett jönnie, hogy „itt mindennek vége”.
- 1949. május elsejével a református egyház biztosít számára szerény, de az idő tájt túl nem becsülhető életeret.
- Belépvén az OSZK-ba, a várrekonstrukció gondjainak egy részét veszi a vállára. Előbb (1960) Sebestyén Gézával, majd – bővebben – Havassy Pállal, a vári főépítésszel és Tombor Tiborral együtt (1964) ismerteti meg a könyvtárosi közvéleményt a vári munkálatokkal. Ugyancsak 1964-ben ír Tombor Tiborral az új otthon raktározási és állományvédelmi kérdéseiről. Ám a téma kisebb-nagyobb tudósítások–híradások formájában mindvégig, egészen a kilencvenes évekig megmarad szakirodalmi közlései élén (Az OSZK épülete a budavári palotában, 1996).
- Emlékezni illenék erre is: Farkas László volt az, aki 1961 táján megszervezte és „kihajtotta” a Guszev utcai emeletráépítést, lakást teremtve ezzel jó néhány fiatal OSZK-család számára.
- Az 1970-es évek elején a könyvtári törvényhozással foglalkozik, nevezetesen a külföldi törvényeket veti összehasonlító vizsgálat alá (mintegy háttér adva az akkoriban folyt hazai törvényelőkészítésnek). Általában is hozzá tartoztak a könyvtár jogi ügyei.
- 2002-ben jelenik meg az OPKM jóvoltából a Hómantól Ortutayig című visszaemlékezése, amely lebilincselő olvasmány. Recenzió róla: 3K, 2002. 3. sz.
- Meghalt 2003 februárjában.

Nem értem, hogy egy olyan értékes és „mindig jól húzó” szakembernek, mint amilyen Farkas László volt, életében (se OSZK-, se könyvtáriügyi előterjesztésre) miért nem jutott ki egyetlenegy „tisztí” kitüntetés sem. Ettől függetlenül békében fog nyugodni.

Futala Tibor